

1. Proč komunisté zavírali do vězení ty, kteří během druhé světové války bojovali za naši zemi? Proč se takto Češi chovali k Čechům?

Komunisté měli dobrý přehled o tom, v jakých stranách byli důstojníci organizováni nebo s jakými stranami sympatizovali. Po únoru 1948 mohli naplno začít s tzv. „očistou“ armády od „nespolehlivých živlů“, což byli nejen důstojníci, kteří sloužili na západní frontě, ale mnohdy i na východní. Příčinou k odchodu z armády často byla politická příslušnost k nepřátelské straně, stejně jako příslušnost k určité stavovské skupině. Řada důstojníků se snažila uprchnout po únorových událostech na Západ, ne všem se to však podařilo. Některé útoky byly totiž vyprovokovány Státní bezpečností, a byly tudíž neúspěšné – na ty důstojníky, kteří se takto neúspěšně pokusili o útěk, čekaly mnoholeté či doživotní tresty nebo byli preventivně a bez soudního procesu umístěni do obávaného tábora nucených prací na Mírově.

Proč se Češi takto chovali k Čechům? Odpověď je vcelku prozaická. Komunisté ihned po převratu vystoupili s tezí neúprosného třídního boje, který okamžitě aplikovali vůči svým skutečným i potenciálním nepřátelům. Ostatní, tzv. mlčící většina, se snažili především přežít.

2. Pokusila se Bryksova manželka za pomoci úřadů z Velké Británie svého muže osvobodit? Mohla ho ve vězení navštěvovat?

Již v létě roku 1948 napsala Trudie Bryksová dopis adresovaný přímo prezidentu Gottwaldovi, ve kterém poukázala na válečné zásluhy svého muže, jenž měl pouze jediný sen – žít opět se svou milovanou rodinou. Další dopis následoval o rok později a byl určen generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Rudolfu Slánskému. Na odpověď však paní Bryksová čekala marně. Svého muže mohla navštívit pouze třikrát, a to v době, kdy byl ve vazbě v tzv. „domečku“ na Hradčanech. Na jeho naléhání totiž již v červnu 1948 opustila se svoji dcerou Soniou Československo a vrátila se zpět do Velké Británie. Po svém návratu do vlasti se snažila manželovi pomoci přes ministerstvo zahraničí v Londýně. Zde jí však nemohli vyhovět, neboť Josef Bryks nebyl britským občanem. Trudie Bryksová dále napsala řadu dopisů mnoha prominentům britského politického života. Jediný, kdo nabídl účinnou pomoc, byl William Gallagher, skotský poslanec a člen britské komunistické strany. Bohužel, jeho osobní intervence v Praze byla neúčinná.

3. Proč Josef Bryks nezůstal po válce ve Velké Británii a vrátil se do Československa, kde byl uvězněn?

Josef Bryks se vrátil do Československa až 6. října 1945. Kvůli zranění, které utrpěl jako válečný zajatec, byl ve Velké Británii operován a léčil se tam. Přestože měl za manželku Angličanku (svatba se konala 18. července 1945), toužil, stejně jako jeho ostatní spolubojovníci, po návratu do své vlasti, kde nebyl téměř šest let. Chtěl vidět své rodiče, sourozence a kamarády, kteří zůstali v Československu. V poválečné Anglii navíc došlo k výrazné redukci válečného stavu letectva, a ne pro všechny zde bylo uplatnění, což dopadlo zejména na cizince. Naopak služba v československé poválečné armádě slibovala dobré umístění i rychlý služební postup.

4. V kolika zajateckých táborech Josef Bryks byl a jaké tam byly podmínky? Bylo horší být uvězněn v zajateckém táboře, nebo v komunistickém lágru?

Josef Bryks prošel mnohými zajateckými tábory a všeobecně platilo, že tábory pod správou Luftwaffe byly mnohem mírnější než tábory pod armádní správou. Tábory pro západní zajatce nebyly v žádném případě vyhlazovací či koncentrační – válka se v nich dala přežít. Režim v komunistických věznicích a lágrech byl mnohem ostřejší. Zatímco v zajateckých táborech nemuseli letci pracovat (podle Ženevské konvence nemohl nikdo nutit zajatce do práce, pokud měl minimálně hodnost seržanta; operační letec RAF měl přitom nejnižší hodnost seržanta), v komunistických lágrech, zejména v uranových dolech, čekala na vězně velmi těžká a vysilující manuální práce. I další podmínky byly velmi kruté. Například množství stravy v komunistických věznicích a lágrech záviselo na pracovním výkonu jednotlivce, norma však byla nastavena velmi vysoko. Strava v německých zajateckých táborech byla také naprosto nedostatečná, zajatci však dostávali potravinové balíčky od britského Červeného kříže. Zajatce navíc udržovala při životě myšlenka konce války. Vězeň v komunistickém vězení byl smířen s tím, že jeho bránu opustí až za dvacet let, nebo vůbec ne, pokud „vyfasoval“ doživotí.

5. Kolikrát Josef Bryks utekl z různých věznic? Co ho vedlo k tomu, že stále utíkal, proč si raději neodseděl trest, aby byl brzy propuštěn?

Pokud letec upadl do zajetí, neznamenalo to, že pro něho válka skončila. Naopak, **podle svých možností měl nadále bojovat proti nepříteli, například korpumpováním strážných, ale především útoky, které mu měly umožnit vrátit se zpět do Velké Británie a znovu vést ozbrojený boj proti nacistickému Německu.** Josef Bryks se pokusil ze zajateckých táborů utéct **celkem pětkrát** – nejvíce ze všech zajatých československých letců. Svůj třetí útek zaplatil málem životem. Dne 4. března 1943 uprchl z polského zajateckého tábora a společně se svým kamarádem Otakarem Černým se dostal až do Varšavy. Po třech měsících na svobodě byli oba letci 2. června 1943 zatčeni gestapem. Dva dny poté byl Bryks mučen SS Scharführerem Grünem do bezvědomí. Obržel ránu dýkou do pravé slabiny, utrpěl četná zranění a poranění levého ušního bubínku, což mu způsobilo padesátiprocentní nedoslýchavost. Josef Bryks se nikdy nesmířil s údělem zajatce. Z komunistických lágrů se však o útek nikdy nepokusil, neboť jak se svěřil jednomu „muklovi“, pokud by se ocitl za dráty, nemohl počítat s ničím pomocí.

6. Jak probíhaly výslechy? Stávalo se často, že by vězni byli při výslechu zraněni? Pokud ano, byl za to někdo někdy potrestán?

Němci zpočátku neuznávali naše zajaté letce jako válečné zajatce, protože podle nich jako příslušníci Protektorátu Čechy a Morava podléhali říšskému válečnému zákoníku. **Zacházeli s nimi proto jako se zrádci, kteří pozvedli zbraň proti své „vlasti“, a tudíž při výsleších nechybělo fyzické ani psychické násilí.** Později s nimi bylo zacházeno jako se spojeneckými zajatci, i když byli občas alespoň zastrašováni (předání gestapu, nedostávali balíčky od Červeného kříže apod.). Po atentátu na Hitlera byla část letců odsouzena k trestu smrti, který však nebyl na britský zákrok vykonán.

V totalitním Československu bylo násilí při výslechu vězňů běžně používáno, zejména pak do poloviny 50. let. Například pracovníci 5. oddělení Hlavního štábu se aktivně podíleli na provokacích a na brutálních způsobech vyšetřování nevinných důstojníků, které tak „připravovali“ na hlavní přelíčení ve vykonstruovaných procesech. Tyto vyšetřovací metody používali například gen. Bedřich Reicin, gen. Josef

Musil a plk. Richard Mysík, zejména na Reicinův rozkaz. Velmi brutální způsoby vyšetřování používal také správce věznice 5. oddělení, pověstného „domečku“ na Hradčanech, škpt. František Pergl, kterému pomáhali mjr. Ludvík Turek, por. Václav Bláha, ale i pplk. Karel Bohata, zástupce náčelníka vyšetřovací skupiny. Dne 8. února 1951 byl gen. Bedřich Reicin zatčen. Dále následovalo zatčení jeho nejbližších spolupracovníků (Musila, Klena, Vrby). Od 1. ledna do 11. září 1951 bylo zatčeno dalších 67 pracovníků 5. oddělení. Reicin byl ve vykonstruovaném procesu s „protistátním spikleneckým centrem“ Rudolfa Slánského odsouzen k trestu smrti a 3. prosince 1952 popraven. Gen. Musil byl popraven v lednu 1954, plk. Mysík spáchal sebevraždu. Odsouzení byli i vyšetřovatelé Pergl, Bohata, Souček a řada dalších. Ve vězení však tito komunističtí katani strávili mnohem méně času než jejich oběti. Velké části z nich uděлил prezident Zápotocký milost.

7. Jaká ocenění Josef Bryks dostal a za co?

Josef Bryks získal následující ocenění: **tříkrát Československý válečný kříž 1939, dvakrát Československou medaili Za chrabrost, Československou medaili za Zasluby I. stupně, Pamětní medaili československé zahraniční armády se štítky F (Francie) a VB (Velká Británie), britskou The 1939–1945 Star, Air Crew Europe Star, War Medal a jako jediný československý letecký zajatec vysoce cenný Řád britského impéria (Member of the Order of the British Empire – MBE).** Všechna tato vyznamenání získal za svoji válečnou činnost. Od roku 1999 byl Konfederací politických vězňů v Praze a Olomouci aj. každoročně navrhován na udělení vyznamenání za záslužnou službu své vlasti. **Teprve 28. října 2006 převzala Trudie Bryksová z rukou prezidenta Řád bílého lva, který byl posmrtně udělen jejímu manželovi.** Zbývá dodat, že ani rehabilitace z 29. května 1991, kterou byl Bryks povýšen do hodnosti plukovníka v záloze in memoriam, neznamenala automatické zrušení zbytkového trestu z roku 1949. Trudie Bryksová, která po celou dobu manželova věznění bojovala za jeho propuštění, léta bojovala za jeho úplnou rehabilitaci, ke které došlo teprve v roce 2006.

8. Jaké měl Josef Bryks dětství?

Josef Bryks se narodil v Laštanech milujícím rodičům, kterých si velmi vážil. Bryksův otec František Bryks

byl střední zemědělec, který si vzal za ženu Annu Nasvetrovou. Jako dítě musel Josef často pomáhat při namáhavé zemědělské práci, přesto mu rodiče jako bystrému studentovi umožnili kvalitní vzdělání, které završil v roce 1935 maturitou, jež tehdy znamenala totéž co dnes vysokoškolský diplom.

Josef Bryks měl tři sourozence – Boženu, Floriána a Františka. Florián jako nejstarší syn zdědil po otci statek s rozlohou půdy přibližně 10 hektarů. Byl otcem tří dětí a před válkou byl stejně jako otec u agrárníků, po válce byl až do února 1948 členem národních socialistů. František, otec tří dětí, žil v Olomouci a živil se jako elektromontér v národním podniku. Po válce vstoupil do KSČ (není vyloučeno jeho členství ve straně již v průběhu okupace). Sestra Božena si vzala zemědělce a v rodných Laštanech se starala o pět dětí a malé hospodářství. V roce 1945 vstoupila do komunistické strany.

Odpovědi vypracoval:

Ladislav Kudrna, historik

Doporučená literatura:

BRYKSOVÁ, T.: *Naděje a beznaděje. Příběh o tom, co mohlo být, bylo a na co by se nikdy nemělo zapomenout.* Votobia, Praha 2003.

KUDRNA, L.: „Útěkář“ Otakar Černý, plukovník letectva v záloze. Jeden český osud na pozadí dvou totalitních režimů. Naše vojsko, Praha 2008.

KUDRNA, L.: Život za ostnatým drátem. Tragický osud majora letectva Josefa Brykse. In: *Fakta & Svědectví*, č. 6/2009.

KUDRNA, L.: Třináct let za ostnatým drátem. Tragický osud a smrt majora letectva Josefa Brykse, vězně dvou totalitních režimů. In: *Tábor vojna. Křížovatka lidských osudů. Sborník Hornického muzea Příbram – Památník vojna 2009.*

RAJLICH, J.: Plukovník letectva in memoriam Josef Bryks. In: *Historie a vojenství* č. 2/2003.